

**ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ
ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ (на матеріалі
латинської, французької, англійської та української мов) _____**

У статті на матеріалі чотирьох європейських мов (латинської, французької, англійської та української) моделюється фреймова структура гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ, яка відображає спільне і відмінне для його вербалізацій у рамках тієї чи тієї етнолінгвокультури. Проаналізовані в діахронії семантико-когнітивні кореляції гіпоконцептів лат. VIRTUS, фр. VERTU, англ. VIRTUE, зумовлені єдністю лінгвокультурного ареалу їх побутування. Доведено особливий модус вербалізації концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА в українській лінгвокультурі, спричинений соціально-історичними умовами його формування.

Ключові слова: гіперконцепт, гіпоконцепт, фреймове моделювання, лінгвокультура, міжмовне зіставлення.

Фундаментальна моральна категорія доброчесності, яка сформувалася ще в античності, завжди слугувала для окреслення орієнтирів правильної поведінки індивіда в суспільстві, пов'язаної з розбудовою шкали духовно-ціннісних пріоритетів людства. На жаль, на постмодерному етапі розвитку людської цивілізації стало очевидним спрощення моральних констант, що засвідчують вербалізації феноменів моральної сфери, які відзначаються помітним зниженням позитивної оцінності. Ця тенденція до затирання й нівелювання моральних принципів свідчить про серйозну небезпеку духовної деградації суспільства, адже система моральних норм і приписів у будь-якій культурі не лише відображає світобачення народу та стан його духовності, а й визначає шляхи подальшого розвитку того чи того етносоціуму.

Тому актуальним постає дослідження концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ, що зумовлюється насамперед його значущістю для європейської етико-філософської думки, адже упродовж багатьох століть поняття доброчесності створювало фундамент моралі, відбивало особливості духовно-історичного поступу європейської цивілізації.

Від часів античності ДОБРОЧЕСНІСТЬ досліджувалася насамперед як філософська категорія. Творцями філософських концепцій доброчесності були Сократ, Платон, Демокріт, Арістотель, Сенека, Салюстій, Цицерон. У наступні епохи такі мислителі, як М. де Монтень, Д. Юм, А. Сміт, Ф. Хатчeson, Г. Сковорода вивчали онтологію поняття доброчесності як морально-філософської категорії. З-поміж сучасних філософських досліджень категорії доброчесності на особливу увагу заслуговує праця визначного американського філософа А. Макінтайра

«After Virtue: a study in moral theory» («Після доброчесності: дослідження моральної теорії») ¹.

Для античних філософів доброчесність поставала втіленням морального ідеалу буття людини як члена соціуму, що знайшло своє відображення в концепції *ἡ ἀρετή* — понятті про доброчесність суто грецького зразка. Спершу *ἡ ἀρετή* слугувало мірилом достоїнства неживих предметів, а з часом, унаслідок генералізації семантики, цей номен почав використовуватися на позначення чесноти людини (Демокрит, Сократ, Платон, Арістотель) ².

Визначальний вплив на еволюцію осмислення доброчесності на західноєвропейських теренах справила моральна доктрина давньоримських стоїків, завдяки якій доброчесність — *virtus* — була піднесена до небувалих духовних висот. Стоїчна мораль як вагомий складник специфічно римської морально-світоглядної системи сприяла становленню концепту VIRTUS як органічного втілення ментальності римлян. Поява християнства ознаменувала новий етап в ціннісній еволюції ідеї доброчесності: християнські мислителі розуміли доброчесність як фундаментальну моральну категорію в рамках християнської етики чеснот ³.

Перехід від Середньовіччя до Відродження був відзначений стрімкою трансформацією суспільно-економічного життя, одним з наслідків якої стала втрата католицькою церквою свого колишнього авторитету. Це привело до паралельного осмислення моральних категорій у церковній та світській площинах. Зростання значущості наукового пізнання на противагу церковним догматам дало поштовх до створення оригінальних світських моральних концепцій, які суттєво збагатили надбання моральної філософії.

Упродовж тривалого часу мислителі розглядали доброчесність як пріоритетний предмет своїх філософських міркувань, оскільки саме це поняття втілювало зміст сфери моралі: «в епоху Середньовіччя і Відродження слово “мораль” майже не використовується як узагальнене означення всієї сфери моральності (рос. *нравственности*. — Н. Ч., І. Г.). Автори філософських трактатів віддають перевагу міркуванням про “доброчесність”, “добро” і “зло”. І навіть просвітники, вже широко використовуючи термін “мораль”, часто говорять про “доброчесність” як про гранично загальне позначення моральної здатності особистості, про стан моральних устоїв (рос. *нравов*. — Н. Ч., І. Г.), про сферу питань, що стосуються добра і зла» ⁴.

У нашій розвідці ми спиратимемося на ціннісний підхід до розуміння сутності культури, сформульований філософами баденської школи В. Віндельбандом і Г. Ріккертом ⁵. Згідно з цим підходом, усі явища культури мають ціннісне наповнення, тобто втілюють ідеал, значущий для всіх представників культури. Відтак опис концепту і його вербалізацій має ґрунтуватися на вихідному уявленні про нього як про продукт і змістилище культури, її дзеркало і водночас витвір. Концепт ДОБРОЧЕСНІСТЬ за своєю типологічною належністю входить до гру-

¹ *Макинтайр А.* После добродетели: Исследования теории морали / Пер. с англ. В. В. Целищева. — М.; Екатеринбург, 2000. — 384 с.

² *Дробницкий О. Г.* Моральная философия : Избр. труды / Сост. Р. Г. Апресян. — М., 2002. — С. 43.

³ *Иванов В. Г.* История этики средних веков. — СПб., 2002. — С. 173.

⁴ *Дробницкий О. Г.* Моральная философия : Избр. труды / Сост. Р. Г. Апресян. — М., 2002. — С. 26.

⁵ *Виндельбанд В.* Дух и история : Избранное / Пер. с нем. — М., 1995. — 687 с.; *Риккерт Г.* Науки о природе и науки о культуре / Пер. с нем.; общ. ред. и предисл. А. Ф. Зотова; сост. А. П. Полякова, М. М. Беляева; подгот. текста и прим. Р. К. Медведевой. — М., 1998. — 413 с.

пи телеономних, оскільки виражає ціннісний ідеал життя, який спрямовує моральний вибір особистості. Беручи до уваги те, що уявлення про доброчесність характерне для більшості культур сучасного світу, а ідеал доброчесності організує навколо себе систему світоглядних орієнтирів певного народу, ми потрактуємо концепт ДОБРОЧЕСНІСТЬ як константу культури, що, за визначенням Ю. Степанова, є «певним постійним принципом культури»⁶.

Міжкультурний аналіз вербалізацій телеономних концептів, зокрема ДОБРОЧЕСНОСТІ, надасть можливість краще осмислити духовні надбання певної культури, наблизитися до розуміння особливостей ментальності певного народу через його мову, відстежити спільні та відмінні для певних лінгвокультур тенденції розвитку ціннісного складника таких концептів. З огляду на порівняно невисокий ступінь теоретичної розробленості методів і підходів до вивчення надабстрактної семантики телеономних концептів як на рівні мономовних, так і мультимовних досліджень, фреймове моделювання є одним з найбільш прийнятних інструментів її аналізу.

Як і концепт, фрейм постає культурно заангажованим конструктом⁷, такою когнітивною одиницею, яка організована довкола концепту і є засобом розгортання його змісту.

Завдяки своїй структурі, елементи якої ієрархічно впорядковані, фрейм є дієвим інструментом репрезентації знань про певний концепт. На наш погляд, саме фреймо-слотове моделювання семантики телеономних концептів як феноменів високого ступеня абстрактності (як і обраний для аналізу концепт ДОБРОЧЕСНІСТЬ) є виправданим і досить ефективним, оскільки дає можливість у сконцентрованому вигляді представити розлогий масив знання про певний концепт, окреслити основні, додаткові та потенційні ділянки інформації про нього, які за умов іншого дослідницького підходу могли б залишитися не висвітленими.

Услід за Т. ван Дейком, М. Мінським, Ч. Філлмором ми виокремлюємо в структурі фрейму концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ такі елементи: вершину (ядро), яка містить найсуттєвішу інформацію узагальнювального характеру і є спільним поняттєвим базисом, що об'єднує фрейми концепту в аналізованих лінгвокультурах; субфрейми, які слугують для деталізації і подальшого розгортання семантики ядра фрейму й виразняють національну специфіку концепту; слоти, які в ієрархічній будові фрейму інформативно деталізують зміст його складників.

З огляду на окреслену специфіку концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ ми кваліфікуємо його як складову частину концептуального поля⁸ «ДУХОВНЕ ЖИТТЯ ЛЮДСТВА», що може бути представлене в такому ієрархічно впорядкованому вигляді: макроконцепт МОРАЛЬ → гіперконцепт ДОБРОЧЕСНІСТЬ → гіпоконцепти лат. VIRTUS, фр. VERTU, англ. VIRTUE, укр. ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА. Таким чином, для дослідження смислового обширу гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ слід звернутися до аналізу мовної маніфестації його етноспецифічних втілень у досліджуваних лінгвокультурах — гіпоконцептів VIRTUS, VERTU, VIRTUE, ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА.

⁶ Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры.— 3-е изд., испр. и доп.— М., 2004.— С. 84.

⁷ Антология концептов / Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина.— Волгоград, 2005.— Т. 1.— С. 33.

⁸ Концептополе, за А. М. Приходьком, «є певним фрагментом концептосфери, що являє собою стійке угруповання типологічно і семантично однорідних та ієрархічно впорядкованих концептів, які спеціалізуються на організації когнітивно-семантичного простору» (див.: Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы.— Днепропетровск, 2013.— С. 182).

Однією з прикметних характеристик гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ є асиметрія його ментальної репрезентованості у світоглядному просторі мовців. З одного боку, він безперечно існує у свідомості носіїв мови як втілення уявлень про належне влаштування життя людини згідно з існуючими моральними нормами того чи того соціуму. З другого боку, аналіз мовного емпіричного матеріалу дає підстави стверджувати, що в системі наївних уявлень представників певної лінгвокультури даний концепт здебільшого присутній латентно і реалізується через поняття добра, честі, чесності, цноти, щирості тощо. Таким чином, вербалізації гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ постають і як наслідок цілеспрямованих морально-філософських рефлексій інтелектуально-духовної еліти певного етносоціуму, і як результат омовлення уявлень, зафіксованих у наївній картині світу носіїв певної лінгвокультури, що засвідчує амбівалентність категорії добродітності як такої.

Проведений аналіз продемонстрував, що визначальною особливістю гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ є спільна для більшості європейських лінгвокультур (йдеться передусім про французьку та англійську) культурно-ціннісна домінанта, витоки якої сягають давньоримської епохи і Середньовіччя. Це засвідчують спільні для французької та англійської лінгвокультур особливості його семантики. Не викликає сумніву те, що лат. *virtus* є цілком мотивованим базисом розбудови поняття добродітності на ґрунті новітніх європейських мов, які зазнали потужного впливу латині. Численні європейські мови зберегли ім'я концепту з незначними змінами плану вираження: французька — *vertu*, іспанська — *virtud*, італійська — *virtu*, португальська — *virtude*, англійська — *virtue*, що можна пояснити не лише спільним романським походженням зазначених мов (за винятком англійської), а й самою значущістю поняття добродітності, його винятковим, багатоаспектним змістовим навантаженням.

Характерною особливістю гіпоконцептів лат. VIRTUS, фр. VERTU, англ. VIRTUE є відносно невелика словникова розробленість: розширення семантики імен концепту відбувається через розвиток внутрішньомовної полісемії як у напрямку генералізації семантики добродітності, так і в напрямку спеціалізації їхньої семантики на означенні окремої чесноти — позитивної моральної характеристики.

При фреймовому моделюванні гіпоконцептів VIRTUS, VERTU, VIRTUE, ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА наповнення кожної з фреймових структур здійснювалося за допомогою методу компонентного аналізу, що дозволило виокремити лексико-семантичні групи першого порядку (вершина фрейму), які становлять ядерний складник концепту, і лексико-семантичні групи другого порядку, члени яких виступають вербалізаторами периферійної семантики концепту на рівні субфреймів і слотів.

Аналіз текстових репрезентацій латинського гіпоконцепту VIRTUS дає підстави стверджувати, що він став невід'ємним компонентом мовної картини світу римлян під впливом вагомих екстралінгвістичних факторів, адже культивування *virtus* як воїнської доблесті, сміливості, головної характеристики чоловіка в римській державі було закономірним, оскільки пов'язувалося з військовими успіхами римлян.

Щодо специфіки VIRTUS як категорії моралі та ідеології Риму існує думка про визначальний вплив на її розвиток грецької ἡἀρετῆ: «глибокий вплив еллінізму на середній і пізньореспубліканський періоди змінив не лише значення слова *virtus*, а й саму ідею мужності. Як наслідок, розвинулися дві різні концепції поняття: одна — традиційно римська і, по суті, військова за своєю приро-

дою, інша — зумовлена грецьким впливом і головним чином етична»⁹. Проте, на наш погляд, обидві інтерпретації поняття *virtus* відображають самотність осмислення дійсності римлянами. Перша з них пов'язана з раннім періодом становлення цього поняття (стадія передконцепту, відображена у творах ранньореспубліканської доби, здебільшого в п'єсах), тоді як етична концепція *virtus* засвідчує перетворення його на лінгвокультурний концепт, у якому етимологічно мотивований складник зазнав істотної трансформації. Визначальною особливістю функціонування *virtus* є те, що обидва його значення — «доблесть» і «добродетель» — співіснували в текстах одного періоду, і часто цей номен уживався в одного й того самого автора в обох значеннях. Трансформація семантики *virtus* в етичну площину, безперечно, відбувалася під впливом грецької філософії, особливо вагомими в цьому контексті були ідеї стоїцизму в Римі в II ст. до н. е. Відтак семантична зміна поняття відбиває процеси взаємодії суто римської світоглядної системи з надбанням грецької моральної думки.

З огляду на особливості маніфестації VIRTUS у латинській мові моделювання структури цього гіпоконцепту здійснювалося як через фреймове моделювання, так і за допомогою концептуальних метафор у душі ідей Дж. Лакоффа і Д. Джонсона.

Специфіка мовної об'єктивації гіпоконцепту VIRTUS полягає в обмеженості синонімічних парадигматичних відношень між його вербалізаторами і зумовлена високим рівнем розвитку епідигматичних відношень у межах семантики номена *virtus*. Найбільш релевантними для опису ядерної зони концепту є гіперонімо-гіпонімічні, гіпонімо-гіперонімічні та антонімічні контекстуально зумовлені відношення лексем.

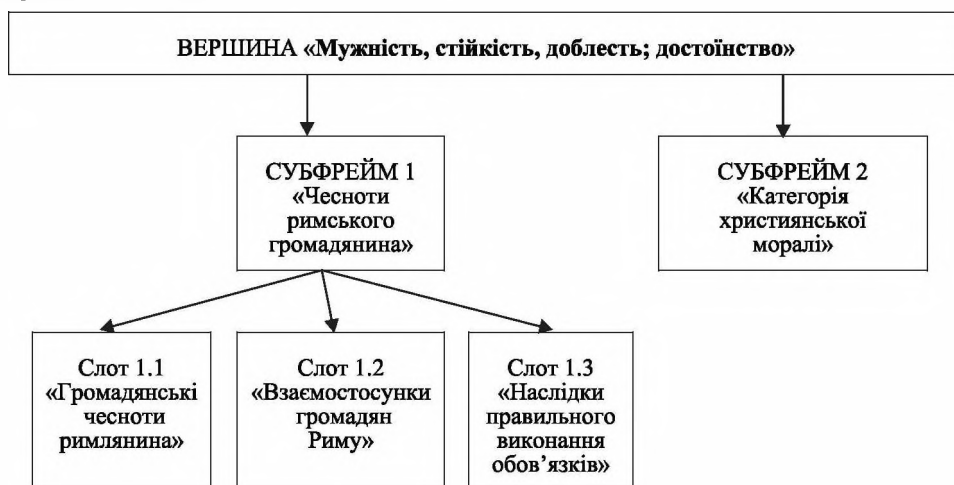


Рис. 1. Фреймова модель гіпоконцепту VIRTUS

Гіперонімо-гіпонімічні відношення (*virtus* як гіперонім стосовно інших понять): *Virtus* → *honestum* «моральне», *Virtus* → *rectum* «правильне», *Virtus* → *decus* «пристойне», *Virtus* → *bene vivendum* «щасливе життя», *Virtus* → *beate vivendum* «блаженне, благочестиве життя», *Virtus* → *summum bonum* «найвище благо», *Virtus* → *fortiter vivere* «жити сміливо», *Virtus* → *magno animo (vivere)*, досл. «жити великим духом».

⁹ McDonnell M. Roman manliness. *Virtus and the Roman Republic*.— New York, 2006.— P. 9.

Гіпонімо-гіперонімічні відношення (співвіднесеність *virtus* з абстрактними метафізичними категоріями): *vis divina mentis* «божественна сила душі» → *virtus* «добродієність», *natura* «природа» → *virtus, ratio* «розум» → *virtus, actio* «діяльність, дія» → *virtus*. Серед антонімічних контекстуально зумовлених відношень виокремлюються такі: *Virtus* ↔ *dolor* «страждання, горе», *Virtus* ↔ *voluptas* «задоволення, чуттєва насолода», *Virtus* ↔ *vitium* «моральна вада, порок».

У філософському дискурсі VIRTUS корелює з низкою моральних понять нижчого ієрархічного статусу: *prudentia* «поміркованість», *temperantia* «стриманість, самообмеження», *iustitia* «справедливість, благочестя», *gloria* «слава», *felicitas* «щастя, благополуччя», *gaudium perpetuum* «вічна радість», *bonum* «добро, благо». Лексичне наповнення вершини фрейму «Мужність, стійкість, доблесть; достоїнство» представлено усталеними високочастотними словосполученнями з компонентом *virtus*, у яких увиразнюється зв'язок ідеї *virtus* з культом предків: *virtus maiorum* «доблесть предків», *virtus antiqua* «старовинна доблесть», *virtus avita* «давня доблесть», *virtus paterna* «батьківська доблесть», *vetus Romana virtus* «давня римська доблесть».

Субфрейм 1 «Чесноти римського громадянина» містить інформацію щодо характеристик-чеснот римлянина: *modestia* «стриманість, скромність», *moderatio* «врівноваженість, самообмеження», *temperantia* «стриманість, самовладання», *fortitudo* «сміливість, доблесть», *prudentia* «розсудливість, розважливість», *liberalitas* «доброта, щедрість, спосіб мислення і дій, притаманний вільному громадянину», *constantia* «стійкість, незворушність», *dignitas* «гідність, благородство», *frugalitas* «помірність, розсудливість», *aequitas* «доброчинність, спокій», *verecundia* «сором'язливість, скромність». Наведені лексеми актуалізують сему «позитивна риса характеру римського громадянина як наслідок свідомого самообмеження, самоконтролю та самовдосконалення».

Слот 1.1. «Громадянські чесноти римлянина» подає інформацію про уявлення римлян щодо громадянських обов'язків і способу організації соціальної поведінки. До них належать поняття, сформовані на стику релігії, моралі та правових відносин, які мають, як правило, не лише морально-світоглядне, а й релігійне або юридичне забарвлення. І саме ці чесноти визначають належне виконання зобов'язань, покладених на римлян релігією та суспільними інституціями: *iustitia* «справедливість, правосуддя», *pietas* «набожність, благочестя», *fides rerum et contractarum* «вірність у справах і зобов'язаннях», *officium* «обов'язок, зобов'язання», *honestas* «честь, достоїнство, благопристойність», *honus* «честь, почесність, слава».

Слот 1.2. «Взаємостосунки громадян Риму» деталізує фреймову семантику VIRTUS у ракурсі кооперації та взаємовідносин римлян як громадян. До вербалізованих характеристик, що детермінують ефективну та суспільно корисну взаємодію індивідів у межах соціуму, належать: *amicitia* «дружба, симпатія», *beneficentia* «благодійність, доброта», *benignitas* «ласкавість, прихильність, щедрість», *concordia* «згода, злагода, гармонія». На перетині цих двох слотів перебуває специфічно римське поняття, яке увиразнює зв'язок індивіда з усталеною системою моральних норм, — *vir bonus* «хороший (достойний) муж». І особисте процвітання індивіда, і суспільне благо зливалися в ідеї *virtus*. Тому *vir bonus* утілює ідеал мужа-громадянина, чий чесноти відповідають усім традиціям і нормам поведінки римських громадян.

Слот 1.3. «Наслідки правильного виконання обов'язків» відображає ідеалізовані уявлення римлян про результати суспільно ефективного виконання громадянських обов'язків, які згодом перетворилися на складні категорії філософ-

ського морально-естетичного пізнання світу: *honestum* «висока моральність, доброчесність», *modum* «міра, помірність», *ordo* «порядок, співмірність», *decus* «моральна краса, доброчесність», *salus communis* «загальне благополуччя», *mores boni* «хороші звичаї».

Звісно, запропонований перелік римських чеснот, які розгортають семантику гіпоконцепту VIRTUS, не претендує на вичерпність, однак є показовим для окреслення смислового обшину гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ на давньоримському ґрунті.

Таким чином, VIRTUS відображає специфічну рису ментальності римлян, яка полягає в наскрізному прагматизмі та раціональній вираженості поведінки. Засвідчуючи своєю семантикою віддаленість від емоційної, афективної сфери, VIRTUS імплікує свідоме спрямування індивіда до доброчесної поведінки, при цьому важливим компонентом семантики концепту VIRTUS є сема «діяльність, активність», «активне перетворення дійсності», що також можна вважати етноспецифічною рисою ментальності римлян. Саме цей когнітивний складник у подальшому був розвинутий у семантичному наповненні французького гіпоконцепту VERTU та англійському VIRTUE.

Субфрейм 2 «Категорія християнської моралі» містить інформацію щодо семантичного розвитку *virtus* як поняття християнської моралі. Відмінності між римським моральним світовідчуттям та християнською етикою ще більше виразною трансформація ієрархії чеснот, яка в християнстві набуває канонічної стрункості. Якщо давньоримські *virtutes* здобувалися і плекалися свідомо самим індивідом, то християнські віра, надія, любов були не лише предметом самовиховання, а залежали від Бога і дарувалися Святим Духом (йдеться передусім про догмати латинськомовного католицького богослов'я). Крім того, якщо давньоримське поняття *virtus* стосувалося насамперед самих людей, то в християнському дискурсі воно набуває семантики могутності Божественної сили. Як бачимо, подальший розвиток семантики цього номена відбувається на основі змістового наповнення одного з маргінальних його значень — «сила», «міць».

Лексема *virtus* у творах латинської патристики вживається також для позначення небесних сил, одного з ангельських чинів у небесній ієрархії. Іншою відмінною особливістю християнського поняття *virtus* є актуалізація в його семантиці семи «жіноча чеснота», «цнота», «жіноче достоїнство». Можна твердити, що значення *virtus* як чесноти, що характеризує жінку, починає реалізовуватися саме в руслі християнської етики, адже в рамках римського античного світогляду межі *virtus* як суто чоловічої риси були досить чітко окреслені. І хоча для позначення жіночої цноти християнські автори використовували інші лексеми, наприклад *pudicitia* «скромність, цнотливість», у наступні епохи поняття *virtus* у значенні «жіноча чеснота» набуло контекстуального закріплення, будучи успадкованим іншими мовами, зокрема англійською і французькою.

Реалізація ідеї доброчесності у французькій лінгвокультурі засвідчує високий ступінь номінативної щільності гіпоконцепту VERTU в писемних джерелах, починаючи від Середньовіччя (згідно з даними «Dictionnaire du Moyen Français 1330–1500») і закінчуючи XIX ст. Мовна реалізація цього гіпоконцепту характеризується відсутністю системного функціонування номена *vertu* у форматі гіперонімо-гіпонімічних відношень, на відміну від латинського *virtus*.

Структура гіпоконцепту VERTU при фреймовому моделюванні набуває такого вигляду:



Рис. 2. Фреймова модель гіпоконцепту VERTU

Ядерна зона VERTU «покривається» семантикою морально правильної поведінки, суспільно схваленої діяльності, яка реалізується такими семемами: 'доброчесність як суспільно схвалена поведінка', 'доброчесність як репутація', що надзвичайно яскраво засвідчують особливості реалізації *vertu* в художньому дискурсі.

Семантика *vertu* як поведінки перетинається із семантикою *vertu* як гендерно заангажованого поняття. На противагу наскрізній «вірливості», маскулінному наповненню лексичної семантики лат. *virtus*, французький номен *vertu* у своїх гендерно орієнтованих конотаціях демонструє два основні напрямки змістового розвитку: «жіноча цнота» і «статева стриманість, цнотливість». Як свідчить аналіз філософських і художніх текстів, таке семантичне наповнення *vertu* є домінуючим.

Водночас характерною є амбівалентність аксіологічної категоризації *vertu*. З одного боку, *vertu* як цнота, порядність, розважливості жінки розцінюється як безперечна позитивна риса, а з другого, — набуває зниженої оцінності, оскільки *vertu*-цнота протистоїть, чинить перешкоди кохання, емоційним пориванням: *vertu* ↔ *amour* «кохання», *vertu* ↔ *sentiments* «почуття». Вершина фрейму VERTU містить також інформацію про християнські чесноти.

Аналіз словникових даних і художніх контекстів дав можливість виокремити такі релігійно заангажовані чесноти: *la foi* «віра», *l'espoir* «надія», *la charité* «любов», *l'honnêteté* «чесність», *la loyauté* «вірність», *la tolérance* «терпимість», *la compassion* «співчуття», *la gentillesse* «доброзичливість», *la modération* «помірність», *la générosité* «щедрість», *la clémence* «милосердя», *la chasteté* «цнотливість», *la bienséance* «благопристойність», *l'humilité* «смирненість, покірність», *la patience* «терпіння», *la résignation* «покірність долі», *la continence* «стриманість».

Концепт VERTU посідає одну з ключових позицій у системі категорій християнського, зокрема католицького, богослов'я і причетний до фундаментального поділу чеснот на три теологічні — віру, надію, любов, і на чотири головні — *prudence*, *justice*, *force*, *tempérance (modération)*, тобто «розважливості», «справедливості», «сила», «стриманість» («поміркваність»).

До вербалізаторів вершини фрейму належать також стійкі метафоризовані меліоративно конотовані словосполучення з компонентом *vertu*: *vertu sublime*

«велична (піднесена) чеснота», *vertu rare* «рідкісна чеснота», *vertu éminente* «видатна чеснота», *vertu heroïque* «героїчна чеснота», *vertu solide* «тверда (непорушна) чеснота», *vertu éprouvée* «перевірена чеснота», *des semences de vertu* «насіння чесноти», *la vertu pure* «чиста доброчесність», *miroir de vertu* «дзеркало доброчесності», *temple à la vertu auguste* «храм священної чесноти (про певну особу)», у яких актуалізовано семи «достоїнство», «цінність», «сила».

Вже за Середньовіччя в семантиці *vertu* актуалізуються категоріальні семи «сила», «могутність», «владивість істот і предметів» на противагу античній латинській лексемі *virtus*, для якої вони були потенційними. У середньовічному медичному дискурсі засвідчена докладна класифікація типів *vertu*: *vertu animale* «психічна здатність», *vertu naturelle* «природна здатність, що керує функціями живлення, травлення і росту», *vertu vitale* «життєва здатність», тощо (субфрейм 1 «Достоїнство, сила, міць; позитивна риса характеру») ¹⁰.

Те, що для французького VERTU саме значення «сила», «могутність» було визначальним, доводить факт граматикизації субстантива *vertu* у французькій мові: *en vertu de* — прийменник зі значенням «в силу», «через», який виникнув ще за часів середньовіччя, проте і в наш час демонструє високу граматичну активність. За нашими підрахунками, близько 80–90 % слововживань лексеми *vertu*, зафіксованих у корпусі французької мови, припадає саме на цю одиницю (слот 1.1.).

3-поміж усіх лексем, похідних від *vertu*, на особливу увагу заслугове *virtuose* «віртуозний, віртуоз», внутрішня форма якого демонструє виразний етимологічний зв'язок з лат. *virtus* ¹¹ (слот 1.2.).

Аналіз текстових маніфестацій лексеми *vertu* засвідчує наявність семантики «нещира, удавана чеснота», яка зумовлена ядерною семантикою соціальної поведінки і є гендерно заангажованою (субфрейм 2 «Лицемірна соціальна поведінка»).

Актуалізації *vertu* в текстах французької художньої літератури XIX ст. свідчать про те, що віра в доброчесність як ідеал життя людини поступово втрачається, а сама *vertu*-доброчесність знецінюється. Зміна старих світоглядних орієнтирів, сформованих ще за часів середньовічного феодалізму, помітна втрата позицій релігії в житті суспільства після Великої французької революції створюють особливий конструкт світської моралі — буржуазні чесноти. Слід зазначити, що вони стали фундаментом для розквіту капіталістичних відносин, які становлять сутність суспільно-економічних і правових відносин сучасної Європи. Зазначені буржуазні чесноти й дотепер осмислюються як такі, що їх певна особа має культивувати в собі задля досягнення успіху й відповідного соціального статусу.

Аналіз словникових даних засвідчує появу в першій половині XIX ст. стійких виразів, які слугують для диференціації різних типів чеснот: *vertus guerrières* «військові чесноти», *vertus civiles* «громадянські чесноти», *vertus privées* «особисті, приватні чесноти», *vertus publiques* «публічні, державні чесноти», *vertus domestiques* «домашні чесноти», *vertu stoïque* «стоїчна чеснота» (субфрейм 3 «Чеснота як класова категорія»).

Вербалізація гіпоніму VERTU в текстах французької художньої літератури XIX ст. демонструє трансформацію вихідної позитивно забарвленої семантики цього концепту в бік зниження його меліоративності та духовного потенціалу. Як видається, серед можливих соціально-історичних причин такої семантичної зміни

¹⁰ Dictionnaire du Moyen Français (1330–1500). — www.atilf.fr/dmf/.

¹¹ Ця лексема була запозичена в українську і російську мови не через латинську, а через французьку мову.

можна розглядати «поворот» від моралі, орієнтованої на чесноти («virtue-centered morality»), до моралі, орієнтованої на право («rights-centered morality») ¹², характерної для всіх західноєвропейських демократичних суспільств.

Скоріше за все не лише розвиток суспільства, системи його громадянських і політичних цінностей, а й особливості ментальності французів сприяли досить стрімкому нівелюванню цінностей морального порядку.

Під впливом загальних настроїв епохи й естетичних факторів у романтизмі ХІХ ст. «виникає, крім романтичного шанування добродетності, романтична зневага до неї» ¹³. Наші спостереження за об'єктивацією гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ у французькій національно-мовній картині світу повністю підтверджують цю думку.

Ядерна зона семантики англійського гіпоконцепту VIRTUE визначається поняттями «добродетельність», «чеснота», які найповніше реалізуються у філософському дискурсі. Для останнього характерне широке використання імені концепту та його включення до розлогої системи антонімічних і синонімічних відношень, глибока деталізація семантичного наповнення *virtue*, яка мінімізує можливість неправильного тлумачення окремих його значень.

Функціонування вербалізаторів гіпоконцепту VIRTUE у філософському англійському дискурсі засвідчує абсолютно новий етап у розумінні його сутності. Так, шотландські просвітителі стверджують, що природа добродетності (*virtue*) не може бути пізнана розумом, а належить до афективно-перцептивної сфери ¹⁴. На їхню думку, простір «моральності», здатність людини до оцінки певного явища як порочного або добродетельного тяжіють до сфери почуттів, що знайшло свій вияв у впровадженні ними такого специфічного поняття, як «моральне почуття» — *moral feeling*, *moral sense* (у творах Д. Юма), *moral sentiment* (за А. Смітом).

У структурі фрейму гіпоконцепту VIRTUE наявні такі елементи: вершина «Моральна цінність, успадкована від попередньої етико-філософської та релігійної традиції, позитивно заангажовані абстрактні поняття»: *temperance* «помірність, тверезість», *gratitude* «вдячність», *patience* «витримка, терплячість», *clemency* «акт милосердя, м'якість», *humanity* «людяність», *goodness* «доброта, добродетельність», *compassion* «співчуття», *fortitude* «сила духу, стійкість», *modesty* «скромність, невибагливість», *honesty* «чесність», *Christian fortitude* «християнська стійкість».

Ядерна семантика концепту (вершина фрейму) VIRTUE в англійській лінгвокультурі, досліджена на матеріалі філософських творів Д. Юма та А. Сміта, може бути представлена такими базовими кореляціями: *moral feeling* «моральне почуття» → *virtue* «добродетельність»; *pleasure* ↔ *virtue*; *sympathy* «співчуття, симпатія» → *moral sentiment* «моральне почуття» → *distinguishing of virtue and vice* «розрізнення добродетельності і пороку»; *virtue* → *pride* «гордість», *love* «любов».

Сутність філософського розуміння VIRTUE становить семантика моральної правильної дії чи риси, що категоризується як така внаслідок її впливу на ментальне судження за посередництва афекту задоволення, «схвалення»: *virtue* = *moral rectitude* «морально правильне» → *pleasure* «задоволення» → *decisions concerning moral rectitude* «висновки щодо морально правильного» = *perception in mind* «перцепція в розумі».

¹² Wong D. Moral relativity.— London, 1984.— P. 136.

¹³ Хейзинга Й. Тени завтрашнього дня. Человек и культура. Затемненный мир: Эссе / Сост., пер. с нидерл. и предисл. Д. Сильвестрова; коммент. Д. Харитоновича.— СПб., 2010.— С. 90.

¹⁴ Hume D. A. Treatise of human nature.— Oxford, 1896.— <http://oll.libertyfund.org/titles/hume-a-treatise-of-human-nature>. — P. 471; Див. також: Smith A. The theory of moral sentiments.— 6th ed. (1790).— São Paulo, 2006.— 314 p.

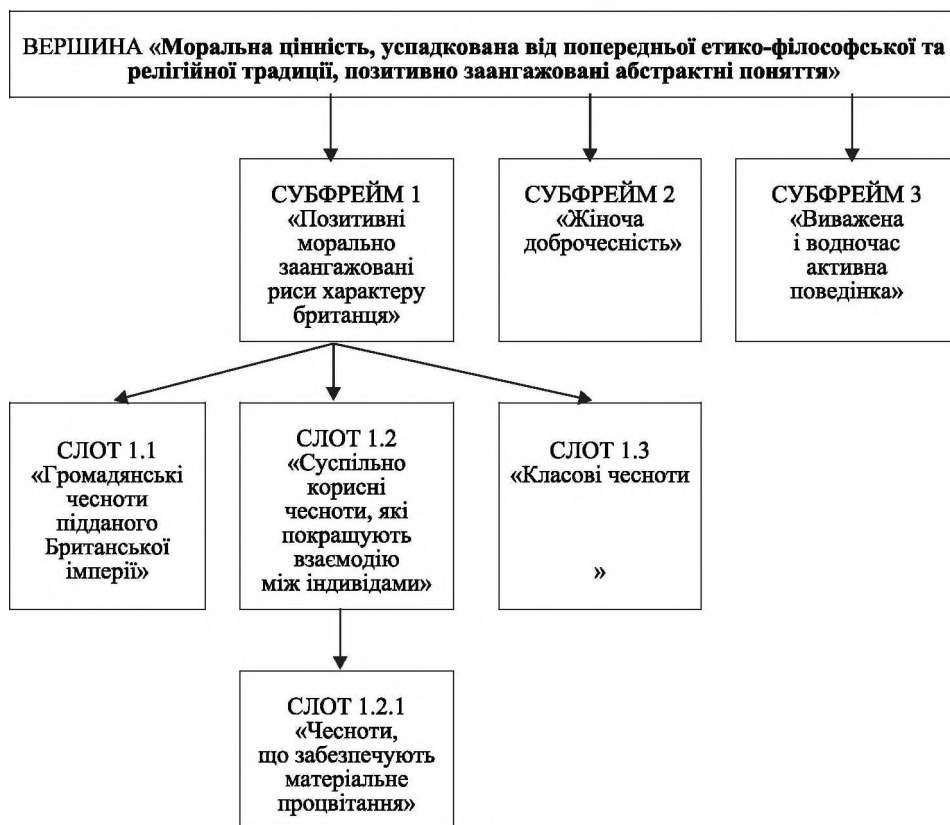


Рис. 3. Фреймова модель гіпоконцепту VIRTUE

Подальше фреймове моделювання дозволило виокремити такі структурні компоненти: субфрейм 1 «Позитивні морально заангажовані риси характеру британця»: *self-government* «самоконтроль», *moderation* «витримка, поміркованість», *self-esteem* «самоповага», *good and benevolent character* «хороший і доброзичливий характер», *wisdom and good-sense* «мудрість і здоровий глузд», *composure* «самовладання», *purity* «чистота, непорочність», *puriness* «непорочність, незаплямованість», *lack of corruption* «відсутність розбещеності, зіпсованості», *blameness* «бездоганність, невинність», *rectitude* «чесність, правдивість», *righteousness* «праведність, справедливість», *uprightness* «чесність», *honesty* «чесність», *calm, calmness* «спокій», *virtuousness* «доброчесність», *ethicalness* «етичність», *wit and eloquence* «дотепність і красномовність», *integrity* «цілісність характеру, доброчесність», *accuracy* «акуратність, ретельність», *candour* «чистота», *refinement* «витонченість», *understanding* «здоровий глузд».

Слот 1.1. «Громадянські чесноти підданого Британської імперії»: *irreproachableness* «бездоганність», *good repute* «хороша репутація», *probity* «чесність», *propriety* «пристойність, виконання норм поведінки і моралі», *respectability* «респектабельність», *incorruptibility* «непідкупність», *upstandingness* «стійкість, витривалість», *public-spirited* «чеснота, що полягає в прагненні бути суспільно корисним».

Промовистою в лінгвокультурологічному аспекті є й наявність численних вербалізацій, що співвідносять поняття доброчесності з благородством, знатністю, аристократичністю поведінки, думок і почуттів: *honourability* «благородство, шанованість», *honour* «честь, слава», *allegiance* «вірність, вірнопідданство».

Слот 1.2. «Суспільно корисні чесноти, які покращують взаємодію між індивідами»: *sympathy* «взаєморозуміння, прихильність, співчуття», *beneficence* «благодіяння, добродійність, милосердя», *charity* «добродійність, добродійність», *generosity* «великодушність, шляхетність, щедрість», *politeness* «ввічливість», *equanimity* «самовладання, холоднокровність», *discretion* «вихованість, обережність», *friendship* «дружелюбність», *liberality* «широта поглядів, щедрість», *decency* «благопристойність, пристойність», *forbearance* «терпимість, стриманість, поблажливість», *philanthropy* «філантропія», *gentleness* «доброта».

Важливою дистинктивною рисою семантики VIRTUE є тісний зв'язок з ідеєю громадянського обов'язку. Англійське поняття *virtue* осмислюється насамперед як соціально детермінована чеснота, орієнтована на принесення блага суспільству: *social virtue* — «громадська, суспільна чеснота». Реалізуючись у значенні «добродійність, процвітання, добробут вищого класу», номен *virtue* тим самим актуалізує семи «достоїнство», «благородство» як характеристику представників вищих прошарків суспільства, є одним з тих понять, які обґрунтовують їх право на займані суспільні позиції (слот 1.3. «Класові чесноти»): *nobility* «знатність», *nobility of soul / spirit* «благородство душі / духу», *nobleness* «благородство, великодушність, знатність», *dignity* «гідність, достоїнство», *honourableness* «благородство, великодушність». Система норм і принципів поведінки у британському суспільстві, безперечно, досить чутливо відображала його класовий характер. *Virtue* як висока моральна чеснота стала, серед іншого, і виразником аристократичності, вишуканості, рафінованості представників вищих прошарків. Багато в чому репутація певної особи ґрунтувалася саме на визнанні її *spotless virtue* — «незаплямованої добродійності», а тому заслужити репутацію порядної, добродійної особи (особливо жінці) було одним з пріоритетів для представників вищих класів. Прикметно, що в англійській літературі XIX ст. *virtue* доволі рідко використовується щодо неблагородної особи. Це й не дивно, адже головними героями, наприклад, англійських романів XIX ст. зазвичай були представники вищих або принаймні середніх класів.

Слот 1.2.1. «Чесноти, що забезпечують матеріальне процвітання»: *frugality* «економність, ощадливість», *industry* «працьовитість», *perseverance* «наполегливість, завзяття, стійкість», *economy* «економність, ощадливість».

Зв'язок семантики гіпоконцепту VIRTUE з повсякденним життям пересічного громадянина свідчить про прагматизм як етнічну характеристику британців. До того ж можна твердити, що навіть суто філософські міркування про англійську добродійність не позбавлені відтінку практицизму та не є відірваними від реального життя: «...основні представники [філософії] не були, на відміну від великих німецьких ідеалістів, університетськими професорами, а були діловими людьми, які перебували в тісному контакті з життям нації»¹⁵.

Субфрейм 2 «Жіноча добродійність»: *meekness* «лагідність, незлобивість, покірність», *contentment* «вдоволеність, задоволення», *virtuous lady* «добродійна леді», *female virtue* «жіноча добродійність», *complaisance* «ввічливість, люб'язність, прислужливість», *affability* «добродушність, люб'язність», *female courage* «жіноча мужність», *humbleness* «скромність, непоказність», *easiness* «простота». Функціонування *virtue* у значенні цноти в англійськомовних художніх текстах демонструє більшу частку позитивних конотацій порівняно з французькомовними. Асоційоване з жіночою гідністю, достоїнством жінки поняття цноти

¹⁵ *Seth J. English philosophers and schools of philosophy.*— London, 1912.— P. 1.

набуло особливої ваги у вікторіанську епоху з її мораллю, яка чітко й строго регламентувала жіночу поведінку.

Субфрейм 3 «Виважена і водночас активна поведінка»: *activity* «активність, діяльність», *resolution* «рішучість, твердість», *vigilance* «пильність», *application* «ретельність, старанність», *assiduity* «ретельність, старанність», *enterprise* «діловитість», *dexterity* «моторність, тямущість», *spirit of industry* «дух підприємництва, завзятості». Сема «діяльність», «поведінка» є категоріальною для розвитку семантики англійської *virtue*. Дискурсивна реалізація гіпоконцепту VIRTUE доводить органічність цього поняття для суспільного та індивідуального життя британця: доброчесність була для англійців одним з тих понять, які не лише відображали своєрідність їх морального світогляду, а й обґрунтовували *modus vivendi* англійського соціуму.

Специфіка осмислення концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ в українській лінгвокультурі пов'язана насамперед з нерозробленістю філософсько-методологічних підходів до його вивчення в українській лінгвокультурі (порівняно з давньоримською та англійською), що зумовило незначну кількість вербалізаторів цього концепту. Та й сама лексема *доброчесність* як юкстапозит видається дещо штучним конструктом, що, очевидно, й детермінує його дуже обмежений узус.

Не може не дивувати той факт, що навіть побіжний аналіз української лексики на позначення етико-філософських категорій засвідчує кількісну бідність, особливо порівняно з російською мовою. Так, в українській ми не знайдемо відповідника поняттям рос. *нравы, нравственность, порок* і, найголовніше, — *добродетель*. Чи дає це підстави стверджувати про неактуальність моральної проблематики для української лінгвокультури, про відсутність даних категорій у наївній картині світу українців? Очевидно, що така постановка питання змусить визнати наявність лакун у ментальності й мовній свідомості українських мовців, відсутність уявлень про фундаментальні принципи індивідуального і суспільного життя, оскільки ідея доброчесності слугує втіленням саме таких основоположних ціннісних орієнтирів. Проте, якщо б це було правдою, українська культура ніколи б не досягла цивілізаційного рівня розвитку. За нашими спостереженнями, в українській лінгвокультурі морально-філософські рефлексії здобули імпліцитного, важковловимого втілення. На відміну від латинської, французької та англійської лінгвокультур з надзвичайно потужними і стійкими традиціями філософського осмислення світу, на українських теренах через вплив низки суспільно-історичних чинників не склалося сприятливих передумов для осмислення морально-ціннісної проблематики в суто філософському руслі. Натомість в українській лінгвокультурі мораль репрезентувала себе здебільшого в системі наївних, побутових уявлень про принципи життя: моральні орієнтири засновувалися передусім на звичаєвому праві та релігійних нормах (це дозволяє провести певні аналогії з історією латинського поняття *virtus*, сутнісне наповнення якого було так само зумовлено традиціями та релігією). Не випадково в українській лінгвокультурі, на противагу російській інтелектуально-філософській категорії «добродетель», наявна етноспецифічна категорія «чеснота», яка увиразнює особистісні духовні пошуки українців. Тому найменування українського гіпоконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА як етноспецифічної іпостасі гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ видається цілком виправданим.

Конструювання семантики ядра концепту (вершини фрейму) «Духовна і тілесна чистота» відбувалося на основі аналізу морально-дидактичних творів «Слово про Закон і Благодать» Іларіона Київського та «Повчання» Володимира

Мономаха¹⁶. Доброчесність як іпостась моралі в староруському релігійно-дидактичному дискурсі постає в таких семантичних вимірах: суворе обмеження афективної сфери, прагнення до самовдосконалення, здійснення справ милосердя, збереження душевної і тілесної чистоти, прагнення до істини.



Рис. 4. Фреймова модель гіпоконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА

Відтак до ядерної зони концепту «вершини фрейму» ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА потрапляють такі моральні чесноти: *доброта, чесність, милосердя, поміркованість, працелюбність, любов до істини і правди, самоконтроль, справедливість, смирення, відчуття страху Божого, милосердя, боротьба з пристрастями та всілякими надмірностями, релігійне благочестя.*

Чесність у традиційній українській культурі постає однією з основних характеристик особи та спільноти людей, визначаючи моральну цінність, гідність людини. Категорія чесності набуває надзвичайно високого релігійного осмислення і вживається як синонім святості (*Чесний Хрест, чесні отці*). Прикметним є широке розгортання синонімії в парадигмі понять доброчесності: *чесноти, моральність, добропристойність, добропорядність.*

Специфічною ознакою морально-ціннісної концептуалізації дійсності в українській лінгвокультурі є своєрідне осмислення сутності пороку. На відміну від латинської, французької та англійської мов, в українській категоризація пороку демонструє пом'якшення негативної оцінності. Деякі словники взагалі не фіксують лексему *порок*. Очевидно, що для української лінгвокультури поняття пороку не було настільки значущим, як гріх: саме тому порок здебільшого осмислюється не в духовному, а радше матеріальному вимірі, реалізуючи у своїй семантиці значення «вада, недолік».

Інформативне наповнення субфрейму «Жіноча цнотливість» засвідчує, що поняття цнотливості в українській національно-мовній картині світу набуває надзвичайного морального піднесення, виходячи за рамки семантики «тілесна чистота», «невинність, незайманість», «порядна поведінка у статевій сфері». Специфічною рисою моральної концептуалізації суто українського зразка є отождоження моралі та цнотливості. У межах української літератури цнотливість — це не тільки гендерно заангажоване поняття, а й високе достоїнство, чистота і порядність людини, які заслуговують на соціальне схвалення.

Міркування Григорія Сковороди щодо моралі надзвичайно цінні завдяки специфічному імені гіпоконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА, яким він послуговувався у своїх творах, — *virtus*¹⁷. Це свідчить, по-перше, про тяглість європейської морально-філософської традиції в Україні, втілювачем якої він став,

¹⁶ Іларіон Київський. Слово про Закон і Благодать.— litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm; Літопис Руський. Володимир Мономах. Поучення / Пер. Л. Махновця.— litopys.org.ua/litop/lit27.htm.

¹⁷ Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / За ред. проф. Л. Ушкалова.— Х. ; Едмонтон ; Торонто, 2011.— 1400 с.

а по-друге, про надзвичайно стійку смислову домінанту *virtus*, сформовану в римській античності.

На основі аналізу творів Г. Сковороди було змодельовано фрейм гіпоконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА: вершина — «Доброчесність як найвищий ціннісний вимір життя людини, який дарується з Божої ласки»; субфрейм 1 «Приборкання пристрастей, обмеження плотських поривів, готовність до самопожертви заради віри»; субфрейм 2 «Загартування душі в протистоянні спокусам». Уплив попередньої моральної традиції простежується в конотаціях доброчесності як найвищої моральної характеристики людини, причому лексема *добронравіє*, на думку дослідників, у концепції філософа виступає еквівалентом гр. ἡ ἀρετή й лат. *virtus*. В ієрархії чеснот, за Г. Сковородою, чільне місце належить непорочності, цнотливості (*castitas*), — чесноти, що в українській лінгвокультурі мала дуже високий статус.

Прикметною особливістю концептуалізації доброчесності українською мовною свідомістю є редуковане осмислення доброчесності у форматі соціально орієнтованої, громадянської чесноти, що зумовлюється відсутністю в Україні державності аж до кінця ХХ ст. Мовна реалізація концепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА в українській лінгвокультурі пов'язана з розумінням моралі як прагнення до душевної чистоти, налаштованості на добро і чесність.

Порівняльно-зіставний аналіз фреймової структури гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ на матеріалі латинської, французької та англійської мов демонструє їх перетин на рівні субфреймів та слотів, що є свідченням універсальних для європейських лінгвокультур особливостей морально-ціннісної концептуалізації.

Зважаючи на те, що французька та англійська лінгвокультури успадкували лексеми на позначення доброчесності (фр. *le vertu*, англ. *virtue*) та саму ідею доброчесності з двох джерел — римської античності та християнського світоглядного простору — фреймове моделювання концептів VERTU та VIRTUE увиразнює низку спільних рис їхньої семантики. Ідеться насамперед про широку актуалізацію значення доброчесності як правильної поведінки («ядерна семантика VIRTUS, субфрейм 2 VERTU; субфрейм 3 VIRTUE»). Модельовані концепти зазначених лінгвокультур об'єднує також кодифікація як моральної чесноти понять і норм, що слугують суспільній користі. Спільною рисою мовної концептуалізації доброчесності у французькій та англійській лінгвокультурах є постання семантики, пов'язаної з громадянськими, класовими чеснотами, зокрема буржуазними, що було спричинено глибинними суспільно-економічними трансформаціями кінця ХVІІІ — початку ХІХ ст.

Етноспецифіка кожної з досліджених лінгвокультур простежується у структурі й особливостях фреймових елементів, семантика яких засвідчує пріоритетні для різних лінгвокультур шляхи розвитку уявлень про моральність. Так, скепсис та іронія у ставленні до доброчесності починають домінувати в семантиці французького гіпоконцепту VERTU вже з кінця ХVІІ ст. Особливо це сто-сується іронічного осмислення *vertu* як жіночої цноти.

Аналіз когнітивно-семантичного наповнення гіпоконцепту VIRTUE дозволяє показати прагнення британців до суспільно схваленої поведінки, гармонійної та ефективної взаємодії з оточуючими, демонструє їхню енергійність, розсудливість, ощадливість, завзяття у фінансових справах, стриманість, самоконтроль, прагнення до приборкання афективних виявів поведінки. Всі ці риси традиційно вважаються основними характеристиками національного характеру британців.

Отже, інтегральними ознаками мовної концептуалізації доброчесності в системі моральних поглядів, притаманних чотирьом фокусним лінгвокультурам, є такі: а) взаємозв'язок мовної маніфестації доброчесності з суспільними, релігійними і культурними процесами, характерними для тієї чи тієї лінгвокультури на різних історичних етапах її розвитку; б) високий ціннісний статус мовних втілень гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ як основи морального світогляду й системи моральних традицій і норм; в) конкретизація змістового наповнення гіперконцепту ДОБРОЧЕСНІСТЬ у різних мовах через систему вербалізованих чеснот, дискурсивні реалізації яких задають координати для фіксації етноспецифічних уявлень про моральність як базовий вимір духовного життя носіїв тієї чи тієї лінгвокультури.

N. A. CHERNENKO, I. O. GOLUBOVSKA

CONCEPT VIRTUE FRAME MODELING: COMPARATIVE ASPECT (based on Latin, French, English and Ukrainian language data)

Within the given article frame structures of the simulated hyperconcept VIRTUE are being presented on the material of four European languages (Latin, French, English and Ukrainian). Common and different features which are characteristic for the relevant hypoconcepts in four lingual cultures are being presented through concepts' verbalizations. Semantic-cognitive diachronic correlations among Latin VIRTUS, French VERTU, English VIRTUE are analyzed. A particular mode of the Ukrainian concept's ДОБРОЧЕСНІСТЬ / ЧЕСНОТА verbalizations caused by certain social and historical conditions of its formation are demonstrated.

Key words: hyperconcept, hypoconcept, frame modeling, lingual culture, comparison of languages.